

Hastane Öncesi Acil Olgularda Yasal ve Etik Problemler

Ömer Lütfi ÖZKAN¹, Hüseyin KAFADAR²

Giriş

Etik kelimesi içerik olarak; birey davranışlarının tümünü irdeleyen ve inceleyen ahlak bilimi, töre ve ahlakla ilgili olan anlamındadır. Günlük kullanımda ise bireyin içinde yaşadığı topluma göre davranışlarında ahlaki olanın temellerini yani özünü araştıran bilim dalıdır. Kısaca etik, insanın düşünce, kuram ve davranışlarında temel olanı araştıran ahlak felsefesi olarak tanımlanabilir (1-5).

Etik kavramı kültürlere göre farklı şekillerde tanımlansa da günümüzde genel anlamda “töre” ve “alışkanlık” anlamlarında da kullanılmaktadır. Etik sözcüğü Yunanca “ethos” kökünden türetilmiştir. Latince de “Mos” kökünden türetilen “Moral” ve Arapçada “Hulk” kökünden türetilen “Ahlak” anlamına gelmektedir (1,2). 17. yüzyılda ilk kez Anthony Ashley Cooper tarafından ahlaki anlamda “Etik duyarlılık” kavramı gündeme getirilmiş ve İngiliz filozof Shaftesbury de bu kavramı geliştirilmiştir (3,4).

Pratikte “iyi”yi “kötü”den ayırt etme özelliği olarak da tanımlanabilir. Yani bireylerin söz ve davranışta doğru olanı kabul etme ve yapma, yanlış ya da kötü olanı yapmama olarak değerlendirilebilir. Toplum içerisinde bireylerin etik davranış

sergileyebilmesi için toplumda kabul gören davranışları (Sosyal Normlar) alışkanlık haline getirerek günlük yaşamında da uygulaması gerekir. Yani zorlanmadan günlük eylemlerde iyi olanı seçebilecek spontan davranış olarak “meleke” kazanması gerekmektedir (1,3-6).

Bazı toplumlarda ise etik davranışlar “töre” ye bağlılık olarak tanımlanmış ve bireyi topluluğun kabul gördüğü davranışlara, yani töreye uymaya zorlamıştır (1).

1. Meslek Etiği

Meslek içi özdenetim prensipler sistemidir (6). Tüm meslek gruplarının kendi meslekî faaliyetleri içerisinde mesleğini icra eden bireylere meslekî anlamda rehberlik sunan, meslek mensuplarını davranışlarının standardize edilmesini sağlayan etik kurallar manzumesinin bütününe meslek etiği denir. Meslek etiği mesleğin ideallerini korurken meslek üyelerinin meslekî değerlere sığmayan kişisel eğilimlerini ve zafiyetlerini engelleyici, mesleğin günün şartlarına göre pozitif yönde gelişimini sağlar. Olumsuz yetersiz ve negatif olarak mesleği kötüye kullananları meslekten dışlayıcı, meslek içindeki meslektaşlarına karşı rekabeti pozitif yönde düzenleyicidir (7,10).

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Adıyaman Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp AD, olozkan97@yahoo.com

² Dr. Öğretim Üyesi, Adıyaman Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp AD, dr.hkafadar@gmail.com

6. Kişinin kendisi tüm tedavilerine ait bilgi ve belge istemesi halinde,
7. İşe giriş durumlarında çalışacağı kurum tarafından istenen sağlık raporları,
8. Evlilik için çiftlerin beraber aldıkları sağlık raporları,
9. Kişinin hastalığı hakkında Adli Makamlarca Bilirkişilik vasfıyla görüş sorulması durumlarında,
10. Sağlık çalışanı mahkeme Adli Makamlar karşısında kendisini savunması gerektiği durumlar örnek gösterilebilir. (2).

Özet

Günümüzde sağlık hizmetlerinin sunumunda acil sağlık hizmetlerinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Hastane öncesi sağlık hizmetlerinin kalitesi ve yaygınlığı da ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile orantılı seyrettiği görülmektedir. Ülkemizde ise Anglo-Amerikan modeline göre hastane öncesi acil sağlık hizmetleri sunulmakta olup sağlık profesyonellerine (ATT/Paramedik) önemli görevler düşmektedir. Tıbbi kararlar verirken etik ilkelerinde hâkim olduğu seçenekler üzerinden yasalar çerçevesinde mesleki görevlerini yapmaya çalışmaktadırlar.

Etik; günlük yaşamda bireyin içinde yaşadığı topluma göre davranışlarında ahlaki olanın temellerini araştıran bir bilim dalıdır. Genel olarak “iyi”yi “kötü”den ayırt etme ve bir durum karşısında toplumsal değerlere mutabık olarak gerektiği şekilde davranma teorisidir.

Bir meslek etiği olan tıp etiği de sağlık profesyonellerinin (ATT/Paramedik) hastalarına tıbbi müdahaleler esnasında hasta lehine mesleğin icap ettiği gereklilikleri yapması ve hasta aleyhine olan durumlardan da kaçınmasını gerektirmektedir. Bu konuda meslek etiği kapsamında etik ilke ve kurallar bütünü bir rehber olarak yol gösterici özelliğe sahiptir.

Klinik tıp uygulamalarında olduğu gibi ATT/Paramedik uygulamalarında da günlük işlemler sırasında etik değerlendirme ve karar verme süreçleri sürekli olarak yaşanmaktadır. Sağlık çalışanlarının yaşanan süreçler hakkında bilinçli olması daha sağlıklı karar vermesine katkı sağlayacaktır.

Yasaların temelinde etik değerler baz alınarak hazırlanmış olsa da her zaman Legaliteye (Yasalara) uygunluk moraliteye (Etik-Ahlak) uygunluğu getirmediği, bir eylemin kanuni olması etik değerler açısından uygun olduğunu göstermediği, yasaların etik kurallar ile çeliştiği zamanlarda olmaktadır. Bu durumda yasaların verdiği yetki ve mesleğin gerektirdiği eylemlerde bulunup yasal çerçevede kalarak etik ihlallere de mahal vermeden sağlık hizmeti verilmesi gerekmektedir.

Acil tıbbi müdahalelerde hastanın mevcut durumu dikkatle değerlendirildikten sonra hastaya zarar vermekten kaçınılıp önlenabilir risklerde göze alınarak en fazla yarar sağlayacak sağlık hizmeti sunulmalıdır.

Toplu yaralanmalar gibi infial oluşturan olaylarda önceleme kararlarında triaj kurallarına uyularak değerlendirmeler yapılmalıdır.

Tıp etiği ilke ve değerleri esas alınarak hazırlanmış Paramedik Andı, ATT/Paramedikler için etik konularda bir rehber niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Paramedik, Mesleki Etik, Uygulamada Etik.

Kaynaklar

1. Baskin, O, Aronoff C, Lattimore D. Public Relations The Profession and The Practice. Fourth Edition, Boston: Mc Graw Hill. 4th Edition. 2012. s 397.
2. Yıldırım RV. (Editörler: Özel G, Özel BA, Özcan C) İlk ve Acil Yardım Teknikerliği, Paramedik. 2018. Güneş KE. Ankara. ss. 42-53
3. Taylan S, Arslan S. Hastane öncesi alanda ve hastane acil servislerinde çalışan sağlık ekibinin etik duyarlılıklarının belirlenmesi. Mersin Üniv. Sağlık Bilimler Dergisi 2017;10(2):100-112.
4. Lutzen K, Dahlqvist V, Eriksson S, Norberg A. Developing the concept of moral sensitivity in health care practice. Nurs Ethics 2006;13:187-196.
5. Oğuz NY. Meslekte Kişiler Arası İlişki ve Etik. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2009; 8:1-98.
6. Milli Eğitim Bakanlığı, Megep (Mesleki Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) Tüm Alanlar Meslek Etiği. Ankara 2006. s. 22.
7. Milli Eğitim Bakanlığı, Alanlar Ortak Sağlık Meslekleri Etiği. Ankara, 2011 Ss. 4-9.
8. İşgüden B, Çabuk A. Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006;9(16): 59-86.

9. Kaba H. (Editörler:Yavuz S, Yavuz G,) Paramedikler İçin Hastane Öncesi Acil Tıp.2017.Nobel KE. Ankara. Ss.19-31
10. Yıldırım G. ve Kadioğlu S. Etik ve Tıp Etiği Kavramları.Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi , 2007;29(2),7-12.
11. Aydın E. ve Ersoy N. Tıp Etiği İlkeleri. Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi. 1995 (3); 2,3:48-52.
12. Erdemir AD. Tıpta Etik ve Deontoloji, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri. 2010.
13. Yıldırım G, Kadioğlu S, Etik ve Tıp Etiği Temel Kavramları. C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 2007;29(2): 7-12.
14. Thomson IE. Fundamental ethical principles in healthcare. BMJ 1987; 295:1461-5.
15. Ersoy N, Aydın E. Tıbbi Etik ve Yararlılık İlkesi. Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi. 1994;2,57-74
16. Beauchamp, TL, Childress JF. Principles of Bio-medical Ethics. Oxford University press. New York. 1994
17. Erdemir AD. Tıpta Etik ve Deontoloji. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul. 2011.
18. Harrison C. Primum non nocere is only the beginning, Paediatr Child Health. 2007;12(5):379-80.
19. Sarı N. Tıp Etiği İlkeleri. İstanbul üniversitesi Cerrahpaşa tıp Fakültesi 40.Yılda 40 Kitap Serisi. İstanbul 2007. Ss. 251-280.
20. Nermin Ersoy and Erdem Aydın, "Tıbbi Etik'te 'Özerklik' ve 'Özerkliğe Saygı İlkesi,'" Türkiye Klinikleri J MedEthics 2, no. 2 (1994): 71-74.
21. Kıcalıoğlu M. Doktorların ve Hastanelerin Tıbbi Müdahaleden Kaynaklanan Hukuki Sorumlulukları, İst. 2011. 1. Baskı . S. 586
22. Rendroff JD. The limitations and accomplishments of autonomy as basic principle in bioethics and biolaw. Autonomyand Human Rights in HealthCare. Netherlands: Springer, 2008; 85-87.
23. Yaylacı S,Yılmaz S, Karcıoğlu Ö. Acil tıp ve etik. Türkiye Acil tıp dergisi, (2007;7(4),183-190.
24. Orhan F. Sağlık Hizmetlerinde Etik Boyut: Hastanelerde çalışan personelin etiksel sorunlara yaklaşımlarının belirlenmesine yönelik bir alan çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2007
25. <https://www.kelimecim.com/anlam-bul/adalet> 26.11.2019)
26. Yeğin A. Yeni Luğat.İstanbul:2008 Hizmet Vakfı Yayınları. S.31-32
27. Demir Ö, Acar M. Sosyal Bilimler Sözlüğü. Ağaç Yayıncılık. İstanbul. 1992.
28. Williams JR. Dünya hekimler birliği tıp etiği el kitabı (çev. M.Civaner). Türk tabipler Birliği Yayınları, 2005 Ss. 23-21
29. Pekcan HS. Yalova İli ve Çevresinde Görev Yapan Hekimlerin ve Hemşirelerin Etik Duyarlılıkları. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2007
30. Sayım F. Sağlık Piyasası ve Etik, Sağlık Hizmetlerinde ve Sağlık Piyasasının Yapısında Etik. MKM Yayınları, Bursa. 2011. Ss. 12-26.
31. Kim YS, Park JW, You MA et al. Sensitivity to ethical issues confronted by Korean hospital staff nurses. Nurs Ethics2005;12:595-605.
32. Schluter J, Winch S, Holzhauser K, Henderson A. Nurses' moral sensitivity and hospital ethical climate: a literature review. Nurs Ethics 2008;15:304-321.
33. <https://www.naemt.org/about-ems/emt-oath> Erişim tarihi:26.11.2019
34. Heckman JD, Rosenthal RE, Wording RA. And McAfee AS. (Çev.T.Minkari,S.Perek,A.) Hasta ve yaralıların acil bakımı ve nakledilmesi. 2. Baskı. Amerikan Ortopedik Cerrahlar Akademisi, 1992. İstanbul
35. Polat O, Pakışlı Tıbbi uygulama hatalarında hekim sorumluluğu.Acıbadem üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2011;2(3),119-125.
36. Kadioğlu S. Etik Etik Dedikleri, III. Koloproktoloji-Stomaterapi Sempozyum Özet Kitabı, 12-14 Nisan. Adana. Adana Ostomi Derneği, Türk Tabipler Birliği, Çukurova Üniversitesi, Cleveland Clinic katkılı yayın. 2007, s: 86-88.
37. <https://www.saglik.gov.tr/TR,10438/acil-saglik-hizmetleri-yonetmeligi.html> son erişim tarihi 28.11.2019
38. <https://acilafet.saglik.gov.tr/TR,4328/yonergeler.html> son erişim tarihi 28.11.2019
39. <https://www.saglik.gov.tr/TR,11339/ambulans-ve-acil-bakim-teknikerleri-ile-acil-tip-teknisyenlerinin-calisma-usul-ve-esaslarina-dair-teblig.html> son erişim tarihi 28.11.2019
40. Erbay H. ve Alan S. Ambulans hizmetlerinde tıp etiği."Tıp Etiğinden Bioetiğe" Uluslar arası katılımlı V. Tıp Etiği Kongresinde sunuldu. 2008. Ankara.
41. <http://ayayder.org/tr-tr/kose-yazilari/268/olay-yeri-yonetimi-ve-triaj> son erişim tarihi 28.11.2019
42. <https://www.saglik.gov.tr/TR,11321/yatakli-saglik-tesislerinde-acil-servis-hizmetlerinin-uygulama-usul-ve-esaslari-hakkinda-teblig.html> son erişim tarihi 28.11.2019
43. Lök U. Gülaçtı U. Acilde ve Afetlerde Triaj'a Bir Bakış: Derleme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2016;11(2):45-50
44. <https://www.saglik.gov.tr/TR,10461/hasta-haklari-yonetmeligi.html> 01.08.1998 Resmî Gazete Sayısı: 23420 son erişim tarihi 28.11.2019